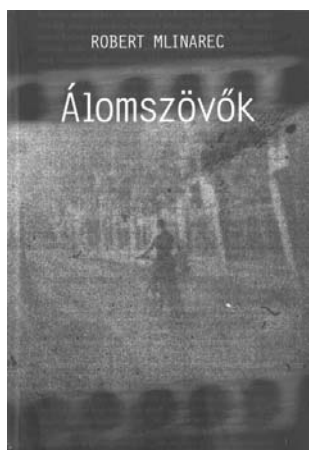

Szövetjátékok – játékszövetek

ROBERT MLINAREC ÁLOMSZÖVŐK C. KÖTETÉRŐL

Messzelátó Kiadó
Szeged, 2003
131 oldal, 1200 Ft

Robert Mlinarec, a zágrábi QUORUM fiatal nemzedékéhez tartozó prózaíró. Első magyarul is olvasható novelláskötete *Álomszövők* címen 2003-ban, a szegedi Messzelátó Kiadó gondozásában jelent meg. A kötet tizenöt rövid történetet, short story-t tartalmaz, melyek közül kettő áthághatatlanak bizonyult nyelvi akadályok miatt nem kerülhetett be a magyar fordításba, így az eredetiben szereplő *Kako sam postao Crnogorac* és a *Zagreb? Samo još jedan od gradova...** című szövegeket a fordító két másik rövid történettel helyettesítette. E csere eredményeképpen olvashatjuk az *Álomszövők*ben a *TA-MA-RI-NA* és a *London underground* című szövegeket.

A két kimaradt történet érdekes nyelvi játékot játszik és így, noha a délszláv olvasó számára különleges, familiáris hangvételiük egy igen sajátos íróiát hordoz, ez a jelentéstartomány más nyelvi közösségek számára átadhatatlan. Mindkét szöveg nyelvjárásban készült. Az előbbi egy montenegrói nyelven fogalmazott „ízés” levél, melynek lehetséges magyar címe a „*Hogyan lettem crnogórác / Hogyan lettem montenegrói*” – hogy csak kettőt említek a lehetséges fordításvariációk közül – képtelen visszaadni a ’crnogorac’ kifejezés autentikus, identitásmeghatározó, ám bizonyos pontig mindig szatirikus, ironikus tartalmát, ami a délszláv olvasó számára nyilvánvaló. Az utóbbi egy hamisítatlanul autentikus zágrábi délután története, egy baráti találkozással és könnyed beszélgetéssel fűszerezett, zágrábi kaj-horvát nyelven íródott szlengtörténet, melynek feszültsége épp abból fakad, hogy milióje egyszerre hétköznapi és egzotikusan különleges. Ez az egzotikum elsősorban a nyelv által ragadható meg benne, ami kiemelve a történetet a hétköznapi anekdoták sorából arra kényszerít, hogy újraolvassuk a címet, amit lábjegyzetével együtt talán a következőképpen lehet lefordítani: *Zágráb? Csak egy újabb város...** (*A központi pályaudvaron a velencei gyorsra várakozó kövér amerikai csaj, Linda válasza arra a kérdésre, hogy mit gondol Zágrábról) Így az elbeszélte történet allegorikusan olvasható, Zágráb idegenek számára örökre megközelíthetetlen, beavatott részének kinyilatkoztatásaként az amerikai lány válaszával szemben, mindkettőt egy olyan kérdésre, amire valójában nem létezik adekvát felelet.

A kötetben olvasható *régi és új történeteket* tematikus sokszínűségük ellenére nagyjából hasonló narratív folyamatok motiválják, melyek alapján úgy tűnik, hogy a posztmodern novellairódalomra jellemző módon e próza számára is az olyan struktúrák hatá-

rainak feszegetése jelenti a legnagyobb kihívást, mint amilyenek az idő- és térrendszerek vagy a nyelv. A módszer, amivel ezeket a határsértéseket elköveti: a *játék*, melynek során az anekdotikus, történeti narratívákhoz kapcsolódó vagy a kortárs írókat irodalmi hősök-ként megjelenítő szövegek kontextusából kiemelt szegmensek felnagyításával alkot új, a hagyományostól „mlinarecién eltérő” poétikai struktúrákat.

Mlinarec nyelvhez fűződő különleges viszonya határozza meg a kötetben szereplő *Bridzs-parti* és a *Baszk nappalok, andalúziai éjszakák* című szövegeket is, melyek közül az előbbi a nyelven túl az *élő* és a *holt* kategóriáinak elmosásával is játszik. A magát Robert Mlinarecnek nevező én-elbeszélő egy olyan kártyapartinál kibicel, amit Salman Rushdie, Knut Hamsun, Gabriel García Marquez és Danilo Kiš játszanak a „Purgatórium” étteremben. Az illusztris társaság tagjai „kártyacevelyt” folytatnak, melynek során életművek reflektálnak életművekre egy szigorúan referenciális kontextusban, ironikus, kifiguráló szóviccekkel deszakralizálva az irodalmi kánon által felmagasztalt, szövegeik által kultikussá avatott szerzőket. Az elejtett angol és német mondatokon túl a horvát nyelven – egymás rovására – elsütött szóviccek hordozzák itt azt a nyelvi szabadságot és játékos-ságot, ami a nyelvi akadályok és kommunikációs határok teréből átemeli a szöveget egy nyelvi bevezető, minden résztvevő által félreértésmentesen birtokolható kommunikációs mezőbe.

A *Baszk nappalok, andalúziai éjszakák* bizonyos értelemben komplementere a korábban már említett *Zagreb? Samo još jedan od gradova...** című történetnek, hiszen ebben az elbeszélő számára Baszkföld és Andalúzia jórészt a nyelvi akadályok nagy részének hiánya miatt egészen bensőséges és a felszínes (értsd: nyelvi felkészületlen) utazó számára elérhetetlen oldalát mutatja. Így utazásának élménye nemcsak az általa meglátogatott Bilbaóra, Baszkföldre terjed ki, hanem a nyelvi közelség, a megértés bensőségebb lehetőségének felvillanásából születő, szenvedélyes szerelmi epizódban Andalúziát is „megéli”. A szöveg egyébiránt igen komplex, poláris szerkezetre épül, ahol Baszkföld és Andalúzia, állandóan esős és szomjazó vidék, férfi és nő, nappal és éjszaka, tapasztalat és képzelet, kóborlás és megnyugvás ellentétpárjai sorakoznak. Kérdéssel indít, ami a két vidék közötti kapcsolatra keresi a választ. A kulcs mintha pont a nász, a szerelem lenne, ami átjárást biztosít a pólusok között, vagyis: egységet teremt.

Dalibor Šimpraga a QUORUM 1/1999. számában Mlinarec szövegeiről szólva tematikusan „történeti” és „kortárs” történetekre osztja őket, kiemelve, hogy mindkét esetben figyelemreméltó a megjelenített helyek földrajzi sokszínűsége. A kötetben található első novella, az *1979.05.17* szerteágazó textuális tere jó példája ennek a motívumnak. A szöveg három rövid történetet tartalmaz, melyek a világ három különböző pontján élő három – egymás számára teljesen idegen – ember utolsó néhány óráját beszélik el. Az Argentínában, Leningrádban és Auckland-ben egyazon napon elhalálozó személyek között soha, semmiféle interakció nem volt, történetük csakis személyes élet-történetük kronologikus végpontjának azonosságá okán köttetik össze egy „önkényes” elbeszélő által, aki ezzel kapcsolódni látszik a warholi gesztushoz, ami elmosza a sztár és a hétköznapi ember közötti szakadékot, hősökké avatva a kisembereket a transzparencia szintjén.

A történeti múltba helyezett szövegek, mint amilyen a *Rövid történet a szerelemről*, a *Meleg svéd tenger* vagy az *Aranygyapjú*, egy görög mitológiai történetet, Krisztus szenvedéseit vagy éppen egy 1628. évi, nyári nap stockholmi eseményeit idézik a posztmodern

történelemszemlélet dekonstruáló, deszakralizáló módszerével, amely újra és újra előveszi a számtalanszor elmesélt történeteket, és apokrifeket gyártva hozzájuk a végsőkig igyekszik kitéríteni kronotopikus kontextusukat. A *Rövid történet a szerelemről* a kereszten szenvedő Krisztus halálát megelőző néhány perc „újrafelhasznált” (*recycled*) változata, ami a liturgikus történetet egy interiorizált nézőpontból meséli el, a halál előtti utolsó, hosszú pillanatba foglalt emlékek felsorolásával. A szakrális mitológéma így áttevéődik egy, az istenit mellőző *emberi* kontextusba, a prioritást élvező emlékek pedig kinagyítják a szeretetet hirdető Jézusnak a szeretetet áruló Máriáról őrzött gondolatait. Mlinarec felismeri és kihasználja a történeti narratíva azon jellemvonását, amit Hayden White is hangsúlyoz, amikor azt mint verbális fikciót azonosítja. Ezek a történeti múltba vetett elbeszélések egyrészt mitikus, eszményre nőtt krónikákat olvasnak a hagyományosan ismerttől eltérő történetekké, másrészt viszont – mint például a *Meleg svéd tenger* esetében – a hagyományos történeti narratívák által kevésbé fontosnak ítélt események „jelentéktelen statisztáit” állítják az elbeszélés középpontjába. Ez a történet sem nélkülözi a nyelvvel való játékot azzal a különös, Mlinarecra jellemző történetmesélői *bájjal* fűszerezve, ami Mirko Kovač szerint egyedülállóvá teszi ezt a prózát a fiatal horvát novellairódalmon belül¹.

A történelmi és mitikus szövegek átkontextualizálása mellett a kötet történeteinek szövegközi utalásrendszere azzal a prózahagyománnyal keres kapcsolatot, melyet a délszláv irodalomban Crnjanski, Pekić, Krleža, Marinković, Danilo Kiš a világirodalomban pedig Rushdie, Hamsun, vagy Marquez prózája jelent. Ebből a szempontból figyelemre méltó szövegkísérelt a *Bevezetés a pályaudvari történetekbe*, amely a Danilo Kiš családtrilógiájában szereplő apafigura, Eduard Sam nagy művéhez *A világ vasúti menetrendje* című személyes jegyzetekkel ellátott munkájához gyárt apokrifeket. Egy másik szövegkonstrukció, az *Eső* szintén magába foglalja saját kijelölt hagyományát, amennyiben a tipográfiaiilag két hasábra osztott oldalak külső szövegcsíkja olyan történeti személyiségek (írók, filozófusok, művészek, természettudósok, államférfiak, hadvezérek, bajnokok) nekrológ-listáját hozza, akik depresszióval vagy súlyos elmezavarral küzdöttek és/vagy öngyilkosok lettek. A harmincnégy felsorolt személy között csupán négy horvát nevet találunk, viszont a német, osztrák, lengyel, francia, olasz, angol, pun, ógörög és óegyiptomi nevek között kilenc magyar is szerepel. A szöveg alcíme *Puzzle történet*, ami műfaji megjelölésként vagy előírt befogadói útvonalként is érthető. A lista mellett olvasható összefüggő történet középpontjában az élet legelevenebb pillanatai és a halál közötti szinkronicitás áll, valamint „*A halál krónikája*”, egy olyan kéziratot könyv, melynek strukturálisan nyitott metanarratív tere nem engedi, hogy valaha is vége szakadjon. Ez a krónika valójában az *Eső* jobb oldalán olvasható lista bővebb változata, amit azonban folytat maga a szövegben rekonstruált történet és így, metonimikusan az *Eső* című szöveg is része lesz.

A kötetben szereplő novellák sokszínűségét tovább gazdagítják azok a szövegek, melyek az indiai bölcsélet egyes fragmentumaival játszanak el. A *Tizenharmadik reinkarnáció* vagy az *Egy nyugtalan álom krónikája* olyan szövegstruktúrákat teremt, melyek „fő-

¹ „Amikor az olvasáshoz szükséges feltételek kialakulnak és megnyílik az író világa, akkor érkezik meg mindaz, ami Robert Mlinarecra olyan különlegessé teszi. Ez mindenekelőtt az elbeszélői tehetség és sárm, a részletek és a csattanó iránti kifinomult érzék, valamint az enyhe, alig észrevehető árnyalása valami bizar jelenségnek, valami édes perverziónak, persze mindig távolságtartón, különösen ha erotikus látványról van szó.” (ford: Z. É.) (12.) In: Mirko Kovač: *Pet sati sna*, In: QUORUM 1/1999, Zagreb.

szereplőinek” szellemi extenziója túlmutat önnön tér-idő korlátozottságukon. Ez esetben a „főszereplők” terminus azért tétetik idézőjelbe, mert eldönthetetlen, hány főszereplőről van szó, vagy felmerül-e egyáltalán egy ilyen kategória a szereplők hierarchiájában. Mindkét novellában valamiféle testből-testbe történő vándorlás megy végbe, ám csupán az előbb említett szövegben jelent ez tétélesen felsorolt inkarnációkat, míg az utóbbiban ugyanez a lélek-utazás az álom szféráján át kapcsolódik a materiális világhoz, keresztül kasul átutazva és megbolygatva a *múlt-jelen-jövő* vagy az *itt* és a *máshol* kategóriáit.

Úgy tűnik, Mlinarec történetei az *álmot*, mint narratív módszert vagy mint különleges jelrendszert alkalmazzák, ami képes lehet valami *nyelven túli* megérezkítésére. Az *Álomszövek*, az *Albán menyasszony* vagy az imént említett *Egy nyugtalan álom krónikája* című szövegekben az álom és a nem álom határai elmosódnak, és még a látszólag hagyományos anekdotaként szerveződő *Albán menyasszonyban* sem jelölhető ki tisztán és egyértelműen az álom és az ébrenlét közti szakadék, hiszen az itt tapasztalt elmosódás vagy egybeíródás a megjelenített vidék mitikus hagyományával tűnik egyidejűnek. Érdekes továbbá, hogy az *Álomszövek*, a címadó történet pontosan középen helyezkedik el, mintha a kompozíció azt sugallná, hogy ez a kötet történeteinek közép- vagy kiindulópontja, a magyszöveg, a könyv mikrokozmoszában megkonstruálható *ős-szöveg*, amiből minden történet ered. A könnyed, barátságos, meghitt éjszakák alatt a *szőnyegszövek* a világ legszebb szőnyegét készítik, és egy fordított Babel-történet körvonalait rajzolódnak ki, melynek során egymáshoz egyre közelebb érő anekdoták teremnek, és mikor egy álom mesélőjét félbeszakítják a többiek, akik már tudják, hogyan fog végződni, a mesék összeérnek, és a mesélők befejezik a szőnyeget.

Mlinarec első novelláskötete a *Georgina könnyei* (*Georginine suze*) 1997-ben jelent meg, a harmadik és eddig utolsó a *Mindent a szélalmokról* (*Sve a vjetrenjačama*) pedig 2002-ben. Mindkettőt a zágrábi Naklada MD adta ki. A szerző számos rövid történetét fordították a magyaron kívül német, angol és szlovák nyelvre. Magyar nyelven a Symposium, Szőröskő, Várucca Műhely, Életünk és Fosszília folyóiratok közölték novelláit, verseit. Második kötetét az *Álomszöveket* magyaron kívül német és szlovén nyelvre is áttűltették, valamint a www.elektroniceknjige.com elérhetőségű, horvát weboldalon is olvasható, mint elektronikus könyv. A próbálkozás, hogy a kortárs horvát irodalom részeként a világhálón is elérhetővé tegyék, igen innovatív elgondolás, ám mégsem használja ki a médium adta lehetőségeket, amiket különösen egy olyan novelláskötet tudna bravúrosan alkalmazni, melynek darabjai – különösen az *Eső*, az 1979.05.17. vagy az *Egy nyugtalan álom krónikája* – maguk is eljátszanak a hipertextualitással.

A kötetben szereplő történetekben hangsúlyos szerepet kapnak a világ érzékelésének és megélésének lehetséges módjai és minőségei anélkül, hogy túl nagyot akarnának mondani. A Mlinarec által játszott szövegjátékok esetében a nagy mitikus vagy történeti narratívák profanizálódnak, szabályaik/paktumaik felbonthatóságának kimutatásával komolytalanná íródnak. Sokkal fontosabb ennek a szövegmezőnek, hogy a saját folyamatos jelenlétét hangsúlyozó, szövegkonstruáló szubjektum játszhaszon eleget, és ezt történet(álom)-szövéssel a nyelv mezején tegye. Noha a szerző a fiatal horvát írói nemzedék tagja, figyelemreméltó, hogy szövegei mégsem kapcsolódnak a balkáni háborús diskurzushoz. Mintha levetné magáról annak a tanúnak a terhét, akit a történelminek ítélt korszak kényszerít tanúskodásra, amiben él. Talán éppen a tudatos elfordulás eredménye az a virágzó sokszínűség és kontextuális variabilitás, ami ezeket a szövegeket különlegessé teszi.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- FERIĆ, Zoran: Solus iz baskije, (13–19.) In: QUORUM, Časopis za književnost. Broj 1/1999, Zagreb
- KOVAČ, Zirko: Pet sati sna, (11–12.) In: QUORUM, Časopis za književnost. Broj 1/1999, Zagreb
- MLINAREC, Robert: Álomszövík, (ford.: Orcsik Roland), Messzelátó Kiadó, Szeged 2003.
- MLINAREC, Robert: Tkači snova, Stajer-graf, Zagreb 1999.
- ŠIMPRAGA, Dalibor: Bijeg iz domaće kronotopografije, (20–23.) In: QUORUM, Časopis za književnost. Broj 1/1999, Zagreb
- WHITE, Hayden: A történelmi szöveg, mint irodalmi alkotás (333–354.) In: Testes könyv I., Ictus és JATE Irodalomelméleti Csoport, Szeged, 1996.

Zsuzsa Éva